MORPHOLOGICAL AND LEXICAL PARTICULARITIES IN THE CORESIAN APOSTOL

Andrei-Ionuț Popa
PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iași, Collaborator at the „Alexandru Philippide„ Institute of Romanian Philology, Iași

Abstract: The purpose of this article is to present the configuration of the aspect of the literary Romanian language in the Coresian Apostol, focusing on its morphology and vocabulary, the competition of analogical and etymological forms, the expansion of the southern dialect, the premises of the future supradialect norms.

Keywords: Apostol, sigmatic paradigm, asigmatic paradigm, distribution of diatoms, meaning of terms in synchrony

GRAMATICA

Substantivul

Cele trei declinări românești, rezultate prin simplificarea celor cinci declinări latinești, nu prezintă în perioada cuprinsă între 1521 – 1640 deosebiri esențiale față de perioada preliterară și față de perioada ulterioară. Declinarea a III-a (forme în *–e*) prezintă cele mai multe fluctuații și neregularități, reprezintă un tip slab, care începe să piardă un număr de substantive care trec la declinarea I.

În ceea ce privește substantivul *mîinile*, are la singular și la plural o formă mai apropiată de etimon *mînu (< lat. manus),* de declinarea a IV-a, trecută în română mai întâi la declinarea a II-a și apoi la declinarea I. Această formă de singular este prima care a cedat, prin presiunea sistemului, formei analogice impuse de limba literară și în limba vorbită modernă *mînă,* atestată în secolul al XVI-lea în toate variantele literare, *mînră, mîra, mînă.* În textele reprezentând variantele literare sudice (Țara Românească, sudul și estul Transilvaniei, Banat – Hunedoara) variantele analogice erau cele mai frecvente și caracterizau aceste variante literare. Formele etimologice sunt mai frecvente în textele reprezentând varianta literară bănățean – hunedoreană.Forma de plural *mîini* a fost inclusă de Sextil Pușcariu în rândul inovațiilor din sudul Dunării. „Toată zioa am rădicat *mîinile* meale acelui nărod ceaia ce nu iasă să grăesc e" (p. 244, r. 5).

Substantivul *pacele* apare în text cu forma de plural, deși face parte din categoria substantivelor *singularia tantum, „* faptul se explică prin aceea că aceste substantive, în mare parte abstracte, care de obicei nu au forme de plural, pot desemna, în unele situații, manifestări concrete, putând primi deci forme de plural"(Frâncu, *Op. cit,* p. 28), forme care nu aduc diferențieri semantice de ordin lexical.

Tot în ceea ce privește formele de plural, substantivul de origine latină *genunchi (*< lat. pop. *gerunc(u)lum)* are pluralul în *–e: genuche:* „Ceaia ce nu se îngenuncheară *genuchele* lu Vaal." (p. 245, r. 3), pluralul conținând articolul hotărât *–le.* În cazul substantivului *putere (*< lat. *potere)* și în cazul substantivului *mare,* formele de plural din text sunt *puteriei și măriei(* < lat. *mare,* DER, p. 491)*formele actuale de plural sunt puterii și mării,* acestea apar „mai ales la genitiv – dativ, epoca fiind una de formare a pluralului în *–i* la substantivele feminine și de înlocuire a desinenței vechi *–e*, dar în ceea ce privește genitiv-dativul singular, aceste două cazuri sunt mai conservatoare " (Frâncu, *Op. cit, p. 31).*

În ceea ce privește **articolul,** trebuie menționat că acesta este absent în latina clasică și a apărut în latina populară sau în faza romanică primitivă dintr-un demonstrativ latin (*ille,*

illa), articolul hotărît din română are drept caracteristică encliza, postpunerea lui față de substantiv. În fragmentul dat, regăsim forme de articol hotărît proclitic *lu*: „De va fi numărul feciorilor *lu* Izrail ca năsipul măriei" (p. 240, r. 7), „Nu știu amu dereptatea lu Dumnezeu" (p. 242, r. 2). Încă din secolul al XVI-lea și în documentele particulare articolul antepus era mai răspândit („de multe ori în aceeași sintagmă întâlnim atât procliza cât și encliza articolului", Frâncu, *Op. cit, p. 43).*

În ceea ce privește **morfologia pronumelui**, trebuie menționat că pronumele personale au aceeași structură ca în limba literară actuală, însă există anumite particularități (arhaisme, inovații, generalizări sau restrângeri ale întrebuințării) demne de relevat (mene, de pildă, conține o structură „obscură", -ne"). În ceea ce privește pronumele excerptate de noi, menționăm, în cadrul **pronumelui personal,** pronumele *voiș:* „ascunsul acestuia ca voi să nu fiți măreți de *voiș*"(p. 249, r. 1), care are sensul de *voi înșivă,* fiind un pronume de întărire, „fiind o trăsătură a pronumelor personale din perioada 1521 – 1640, care caracterizează mai ales tipăriturile coresiene și Palia, lipsind din textele rotacizante, Mai mult, o caracteristică a limbii din perioada analizată este folosirea pronumelor de întărire neînsoțite de susbstantive sau substitute ale acestora (*Op. cit,* p. 56).

În ceea ce privește o altă clasă de pronume, am identificat pronumele demonstrativ *ceștii: „*

verbului prezintă unele schimbări în distribuția formelor, în întrebuințarea modurilor, timpurilor și diatezelor.

În ceea ce privește **conjugarea,** „marea majoritate a verbelor este stabilă" (Frâncu, 2009: 83), româna, ca și italiana, a păstrat toate cele patru conjugări latinești : conjugarea I – *a,* conjugarea a II-a – *ea,* conjugarea a III-a – *ie,* conjugarea a IV-a – *î,* dar „osatura de ansamblu a sistemului verbal este aceeași ca în perioada preliterară și în perioada posterioară anului 1640" (Ibidem). Verbele pe care le-am excerptat din materialul ce ne-a fost dat spre analiză nu și-au schimbat această paradigmă, însă având în vedere faptul că am intervenit asupra grafiei nu știm dacă putem considera că verbul a spune, cu forma *să spu<i>e* și-a modificat conjugarea având în vedere că în *Apostol* nu apare notarea iotului (cel puțin nu în fragmentul nostru), iar noi am adus grafia la zi. Avînd în vedere trecerea de la latină la română, putem considera că s-a produs o schimbare de conjugare (*exponeo, exponere,* conjugarea a II-a, în româna din secolul XVI este de conjugarea a III-a – *să spuie).*.

Nici schimbările și particularitățile privind diateza nu sunt mari în comparație cu perioada anterioară sau cu momentul actual din limbă.

Dintre **diateze,** cel mai bine reprezentată în fragmentul nostru este diateza pasivă, exprimată prin perifraza *a fi+participiu*, „sensul ei terminativ este dat de participiu" (Frâncu, *Op.cit, p. 91*), ea exprimă mai mult rezultatul acțiunii decât faptul că subiectul gramatical suferă acțiunea făcută de către agent: „au fost stătut" (sensul de *stătuseră*), urmată de diateza activă: „sînteți": „Nu *sînteți* oamenii miei" (p. 240, r. 6), „iaste": „Frați dragi, aceaia *iaste* pohtirea inimiei meale." (p. 242, r. 7), verb care, în tot acest spectru, are 15 ocurențe.

În ceea ce privește **distribuția modurilor și timpurilor verbale (personale**), facem mențiunea că „din latină s-au păstrat trei moduri personale cu anumite forme sintetice (indicativul, conjuctivul și imperativul) la care s-au adăugat condițional – optativul (în perioada românei comune) și, după unii cercetători, prezumtivul (în formare în vechea română)" (*Op.cit,* p. 92).

Indicativul

Indicativul prezent

Verbul *a fi (*< lat. *esse*) prezintă următoarea paradigmă: **sînteți: „** Nu sînteți oamenii miei" (p. 240, r. 6), **iaste**: „Și rugăciunea ce *iaste* cătră Dumnezeu, după Izrail *iaste" (p. 241, r. 7),*numărul ocurențelor formelor iaste este covîrșitor mai mare decît **sînteți,** „ în perioada menționată, prima dintre formele menționate este și cea mai răspîndită" (Vieru, 2014, p. 100).

În ceea ce privește paradigma verbului **a fi**, forma **sînteți** este forma analogică, „care se întîlnesc în cea mai mare parte a graiurilor dacoromâne” (Gheție – Al. Mareș, Op.cit, p. 248). Formele etimologice **(săm, seț)** aveau curs, în secolul XVI, în graiurile din Moldova și Banat – Hunedoara alături de formele analogice. Pentru graiurile de peste munți, se poate presupune că, în secolul XVI, în graiurile din județele Satu – Mare și Maramureș aveau curs formele etimologice, păstrate fără întrerupere în această zonă a țării pînă astăzi. „Numărul acestor forme analogice este mai mare în textele coresiene și în cele din Banat – Hunedoara decât al formelor vechi, etimologice, care de multe ori sunt influențe ale textelor nordice puse la contibuție de Coresi...observăm tendința de a înlocui pe sem cu sîntem, inovația analogică fiind înregistrată mai întâi în textele literare de tip muntenesc. În primele decenii ale secolului al XVII-lea, forma nouă este înregistrată și de texte literare din Moldova: *sintem, sinteți,* forme analogice după *sint.*

Imperfectul indicativului nu prezintă modificări importante față de perioada preliterară, textele din secolul al XVI-lea nu cunoșteau încă desinența analogică *–m* pentru persoana întâi singular, care a apărut mai întâi în Muntenia, pe la mijlocul secolului al XVII-lea, astfel încât, la persoana a III-a plural, căci aceasta este situația la care ne referim se întâlnesc forme fără *–u* analogic: „Cum El greiașe, Iosie grăiașe aceeaia voi chema nărodul mieu ceia ce[ei] *nu era* oamenii miei.” (p. 240, r. 4 – 5), situație care se regăsește în toate variantele literare.

Perfectul simplu era mult mai frecvent și mai răspândit din punct de vedere areal decât în zilele noastre, căci perfectul compus, apărut în latina populară, nu reușise să-l scoată din uz din graiurile de tip nordic. Sintetizând la maximum, se remarcă tendința de a crea „ o paradigmă sigmatică la verbele *a fi, a vrea* și *a avea,* paradigmă care este abia la începuturile ei, întrucât formele cu – *se* – nu sunt atestate decât la persoana a II-a singular și plural și la persoana a III-a singular: *fuseși, fuset”* (*Op. cit*, p. 109), : „E acmu miluiți *fuset* aceii protiviră-se a voastrei milă” (p. 249, r. 6). Inovația, de origine sudică, întrucât primele atestări apar în unele tipărituri coresiene, este înregistrată sporadic în secolul al XVI-lea și pe la începutul secolului al XVII-lea numai la persoana a II-a a verbului *a fi* și reprezentând varianta literară moldovenească și nord – transilvăneană: *fuse*. La persoana a doua plural la verbul *a fi* forma *sigmatică* este singura folosită, spre deosebire de celelalte două verbe la care apar numai *forme asigmatice*: *fuset,* dar *vrut, avut.*

Mai- mult -ca -perfectul

Pluralul verbelor la mai- mult -ca -perfect nu au *–ră* analogic, o formă de mai mult ca perfect întîlnit în *Apostol* este „au fost stătut”: „Iară izrailii ei *au fost stătut* în leagea dereptății nu ajunseră.” (p. 241, r. 3). În secolul al XVI-lea, mult mai frecvent decât mai mult ca perfectul sintetic este mai mult ca perfectul perifrastic, care cunoaște patru forme: *era auzit (= auzisem) (Op. cit, p. 114), au fost stătut (= stătusem),* compusă din perfectul compus al auxiliarului *a fi* și participiul trecut al verbului, **este întâlnită în toate variantele literare,** dar mai frecvent în cele nordice și mai ales în cea bănățean – hunedoreană. Ea se întâlnește și în texte reprezentând graiul muntenesc: *amu fost muriți,* formă care nu s-a impus în normele limbii literare. O altă formă a mai mult ca perfectului perifrastic este forma de tipul (recunoaștem, neîntâlnită în textul nostru) *fusese zis = zisese* și forma întâlnită, de asemenea, tot foarte rar și numai în tipăriturile coresiene: *avea agonisit = agonisise.*

Viitorul prezintă următoarele particularități mai importante mai importante pentru structura și evoluția limbii române literare și din limba populară. Forma de viitor identificată de noi este *veri (*< lat. *velis*): „Apoape (aproape) însă întru rostul tău și întru inema ta. Aceasta e cuvîntul de credință ce *veri* tu cu rostul tău adevăra cum el” (p. 242, r. 8), „Și crezi întru inema ta cu Domnul acela rădică-l den morți spăsi-te-*veri*” (p. 243, r. 1), „E să te *veri* lăuda” (p. 247, r. 7), „Caută bine întru tine, așa multe ce *veri* rămînea în bine” (p. 248, r. 3). La persoana a doua singular, auxiliarul *a vrea* are în toate variantele literare numai forma

cea mai apropiată de etimon, *veri (*< lat. *velis*), cu varianta *ver,* cu excepția zonei Banat – Hunedoara, care prezintă, alături de această formă și forma nouă, *vei,* impusă în normele limbii literare. Dintre formele de viitor, cea mai frecventă formă este cea cu auxiliarul *a vrea, „*care era în curs de gramaticalizare în străromână și deja gramaticalizată încă din epoca preliterară. Auxiliarul avea paradigma cu *voi(u), vei și veri, va foarte rar și a, și văm(u), dar rar și vrem, veți, sporadic or."* (*Op. cit,* p. 115), fiind considerată „ o extensiune areală" (p. 115).

În ceea ce privește forma de viitor *va împlea,* se consideră că este un tip de viitor „frecvent utilizat în româna veche" (Gheție – Al.Mareș, *Op. cit,* p. 251), care la persoana a III-a singular prezintă în textele din secolul al XVI-lea formele *va și a.* Prima dintre acestea a fost explicată prin *velit,* din *vadit* și din *vrea> vra, iar prin disimilare totală va.* Această formă de viitor apare în texte din Muntenia, Moldova, Transilvania de nord – est, este o formă care interferează cu aria lui *a* și *o*. Se consideră că această formă a fost cândva generală în graiurile dacoromâne. „Pînă se *va împlea* limbilor..." (p. 249, r. 2)

Conjunctivul cunoaște două variante, conjunctivul prezent și conjunctivul perfect, cel din urmă fiind „o creație a secolului XVI sau unei perioade nu cu mult anterioare" (Frâncu, *Op. cit*, p. 119), avea auxiliarul variabil după persoană și număr, ceea ce am găsit și noi în materialul nostru, la forma negativă apare „*să* ***nu*** *fii* măreț, ce te teame" (conjunctiv cu valoare de imperativ). Atât conjunctivul prezent cât și conjunctivul perfect aveau ca morfem conjuncția *să* (< lat. *si> se >să).* În perioada cercetată, *să* nu se fixase definitiv la conjunctiv, putând să apară și cu forme de indicativ sau condițional optativ, având și valoare de conjuncție condițională, cu sensul de „dacă", moștenit din latină. Valorile de conjunctiv prezent identificate de noi sînt *să piarză (* < lat. *perdere)* : „ *„să nu auză (* < lat. audire), „Deade lor Dumnezeu duh veninat să nu auză" (p. 246, r. 2), *să nu vază (* < lat. *videre),* „Și lor să-l lese plătească ca să se întunece ochii lor ca să *nu vază*." (p. 246, r. 3). Acestea sunt considerate forme verbale etimologice, nu analogice (de tipul celor terminate în *–e*).

Condițional – optativul, mod absent în latina clasică, și apărut prin gramaticalizarea unor construcții modale din latina populară în faza romanică primitivă sau chiar mai târziu, prezintă câteva particularități.

În ceea ce privește **condiționalul – optativ prezent**, conjuncția morfem este *se* – graiurile nordice și *să* – graiurile sudice. În ceea ce privește **condițional – optativul perfect,** noi am identificat următorul exemplu: „de (**n-**)***ară fi*** *Domnul Savaoth* ***lăsat"*** (p. 241, r. 1), fiind considerat că marchează preanterioritatea în trecut și o formă verbală care nu apare în documentele particulare. Este considerat o particularitate a condiționalului datorită „velarizării lui e după r" (Frâncu, *Op. cit, p. 121).* Formele cu *ară, are* au ieșit din normele limbii literare într-o perioadă posterioră secolului XVI, forma *ar* fiind singura admisă în limba literară actuală, dar nu este o formă înregistrată de majoritatea textelor literare și nici de documentele particulare din perioada studiată.

Adverbul

Adverbul reprezintă o clasă eterogenă și deschisă, supusă, deci, la schimbări. În textul de față, am identificat o categorie de adverbe care „caracterizează toate variantele literare din secolul XVI și care își mențin circulația în toată perioada veche, suferind însă unele schimbări în ceea ce privește răspîndirea teritorială și frecvența de apariție după 1640" (Frâncu, *Op. cit,* p. 135). O situație specială o au *acmu* și *amu*: „Eu grăesc *acmu*" (p. 246, r. 3), „ E *acmu* miluiți fuset" (p. 249, r. 7), însă *amu* prezintă în textul în textul dat 25 de ocurențe: „Cu cuvîntul *amu* piarde-i-va" (p. 240, r.9), „Ce *amu* să zicem că păgînii ce nu goniră dereptatea, ajunseră. 241, r 2", „Mărturisesc *amu* lor că r(î)vnirea lu Dumnezeu nu cu înțeles. "(242, 1), „Nu știu *amu* dereptatea lu Dumnezeu" (242, 2), „Sfrășenia amu a Legiei IS HR" (242, 3), „Nu e *amu* osebitură iudeilor și grecilor. Că iaste tuturor Domnn" (243, 4), „Toți *amu* cine vor chema numele Domnului spăsi-se-vor. " (243, 5), „Cu *amu* vor chema,

întru el necrezînd" (243, 5), „Așa amu și înaintea cerșii vremi" (245, 3), „Isaia *amu* grăiaște" (243, 9), „ce *amu* ce caută izrailii, aceaia nu ajung" (246, 1), „Voaă *amu* grăesc păgînilor, de unde sînt eu apostol păgînilor" (246, 3), „Nu putearnic *amu* iaste Domnul iară să-i prisădească" (248, 2), „După ei, Evangheliie *amu*, vrajmaș derept voi" (249, 5), „Neîntors amu dăruirea aleșilor lu Dumnezeu" (249, 6), „Că *amu* oarecînd și voi protiviiați-vă lu Dumnezeu" (249, 6), „Încue amu Dumnezeu toate protivniciile, ca toți să-i miliuiască" (249, 8). Forma *acmu* provine din lat. *eccum modo,* este întâlnită în secolul al XVI-lea în graiurile nordice și în unele zone din Banat –Hunedoara și în Oltenia de nord-est. Atestările arată că forma *acmu* este norma literară atât în textele nordice, unde circula și în graiuri, cât și în cele sudice, probabil ca o influență a textelor nordice. Încă din secolul al XVI-lea se simte tentația de a înlocui pe *acmu* în textele sudice. Forma *amu* cu sensul de „acum" se întâlnește rar (căci are și alte sensuri de „deci", „deja", „tocmai"), în special în textele reprezentînd variante literare nordice și pe cea bănățean – hunedoreană sau cu straturi lingvistice ale acesteia. Forma *acum (*< lat. *eccum+modo)* absentă în textele nordice, apare rar numai în textele literare sudice din secolul al XVI-lea, alături de *acmu* și este din ce în ce mai des folosită pe măsură ce ne apropiem de sfârșitul perioadei cercetate: *acum.* În documentele reprezentând graiurile nordice forma *acmu* este normă generală, în timp ce în documentele reprezentînd graiurile sudice, forma *acum(u)* este în general întrebuințată.

Numeralul

Numeralul cardinal propriu – zis

În privința numeralului cardinal *mie* trebuie făcută mențiunea că acesta este folosit în cele mai multe texte cu această formă la singular și la plural. Pluralul *mie* este „deosebit de frecvent cînd este precedat de alt numeral în texte reprezentînd aproape toate variantele literare", forma *mii* fiind mai rar atestată în secolul al XVI-lea și din ce în ce mai des folosită în textele din primele decenii ale secolului al XVII-lea. Se consideră că forma *mii* este *mai frecventă în textele reprezentînd zona Banat – Hundeoara* și mai rară în textele coresiene, după cum o dovedește forma *mie* din structura: „Și mie-m lăsat ce-au rămas șapte *mie* de oameni" (p. 245, r. 2).

Conjuncția

În sistemul conjuncțional schimbările sunt mai numeroase, în special în microsistemul conjuncțiilor subordonatoare. Textul de față atestă folosirea conjuncției coordonatoare *e* (lat. *et*) „și", „iar", care se întrebuințează frecvent în textele din secolul al XVI-lea reprezentând toate variantele literare, dar frecvența ei scade începând cu sfîrșitul secolului XVII, în urma concurenței lui *și* și a lui *iar.* Această conjuncție este mai frecventă în textele nordice decât în cele sudice, în care încă din secolul al XVI-lea se observă tendința de a o evita sau de a o înlocui, în redacții ulterioare, cu conjuncțiile care s-au impus în limba literară.În documentele particulare *e* conjuncție apare foarte rar, concurența lui *și* fiind foarte puternică. „*E* tu cu credința stăi. Nu fii măreț, ce te teame. *E* să amu Dumnezeu aceale mlădițe nu le cruță că după aceaia nici acelora nu le va cruța" (P. 248, r. 2 – 3).

LEXICUL

În ceea ce privește lexicul, din materialul analizat ne-au atras atenția următoarele cuvinte: Substantivul *milostivniciie:* „Ce să spu<i>e bogătatea puteriei lui la vasele de *milostivniciie* cealea ce-au gătit întru cinste care i-au el chemat" (p. 240, r. 3), „ceaia ce-au rămas după voia *milostivniciiei* au fost" (p. 245, r. 5), „Ce iaste de întru *milostivniciie* El nu e slujba de nemică" (p. 245, r. 6), „El n-ară fi *milostivniciie*, iară de iaste de întru slujbă, el nu e *milostivniciia* de nemică că n-ară fi slujba slujbă". (p. 245, r. 7). *Milostivniciie* este un cuvînt format prin derivare de la etimonul din slava veche *milostivĭnŭ,*care înseamnă *milostivnic (*înv. și reg. „milostiv", NDU, 1024, termen absent în DER), la care s-a adăugat sufixul *–ie.*

Substantivul *rostul* are două ocurențe: „Apoape (aproape) însă întru *rostul* tău și întru inema ta. Aceasta e cuvîntul de credință ce veri tu cu rostul tău adevăra cum el” (p. 242, r.6), „Cu *rostul* acela va spăsi” (p. 243, r.2). Termenul este considerat învechit și provine din lat. *rostrum* – „gură” (NDU, 1501, DER, p. 670)

a via : „Care om face aceasta într-aceaia *va vie* drestatea (greșeală – dereptatea) dentru inema ta.” (p. 242, r. 4). Verbul este considerat învechit: A avea viață; a trăi, a viețui, a exista. ♦ (Despre sentimente, gesturi, atitudini etc.) A dura, a dăinui. – Lat. *vivere*.

Participiul trecut pentru verbul *a prisădi, prisădit* este considerat un arhaism,un cuvîânt învechit pentru cuvîntul *a răsădi* –Cf. NDU, 1348 sau o altă variantă pentru verbul *a presădi (*< vsl. *prěsaditi) - a scoate dintr-un loc și a planta în altul*; *a transplanta, a răsădi*: „Frîmseră mlădițele cealea ce eu am *prisădit*.” (p. 248, r. 1). Nu am găsit în literatura de specialitate consultată până în momentul de față repartiția dialectală a a acestui termen sau a altor termeni, căci s-ar fi cuvenit câteva comentarii de ordin diatopic.

CONCLUZII

Prin analiza lingvistică făcută *Apostolului* considerăm că am reușit să reliefăm care sunt trăsăturile lingvistice pentru acest text pentru perioada avută în discuție, text care, deși datează din secolul al XVI-lea, ne este destul de familiar, căci tipăriturile coresiene reprezintă „premisele viitoarelor norme supradialectale unice” (Rosetti - Cazacu – Onu, 1971, p. 56).

Am constatat că la baza cărților lui Coresi se află graiul din sud – estul Ardealului și din Țara Românească, ne-a interesat și difuziunea acestor fapte de limbă (care, datorită tiparului, se bucură de o largă răspîndire în toate ținuturile românești). Este un fapt cunoscut că în acea perioadă existau mai multe centre tipografice, așa încît în ceea ce privește zona Maramureșului ne este cunoscut că de aici ne parvin textele cunoscute sub denumirea de „texte rotacizante”, iar Coresi și ucenicii săi vor revizui și munteniza aceste texte. Aceștia au făcut ca tipăriturile lor să fie înțelese de un public cît mai larg de cititori și să, așa cum am mai enunțat, reprezinte totodată bazele pe care s-a dezvoltat limba română literară. În ceea ce privește rotacismul (transformarea lui *–n*-intervocalic în – *r* -) trebuie făcută mențiunea că aceste tipărituri coresiene nu cunoșteau acest fenomen văzut ulterior drept „ o inovație în regres, care se poartă ca un arhaism” (Gheție – Al. Mareș, *Op. cit*, p. 47), cu alte cuvinte, ca orice fenomen lingvstic este supus caducității. Mai mult, „este un progres a nu vorbi de rotacism”.(Rosetti – Cazacu – Onu, *Op. cit*, p. 74).

Am împărțit studiul în funcție de paliile limbii, urmărind în această manieră, chirurgia lingvistică ce a fost aplicată în această perioadă, însă nu ne-am ocupat și de sintaxă.

În ceea ce privește fonetica, am constatat că sunt frecvente formele cu i epentetic pentru substantive precum *pîine,* mîini, repudierea rotacismului, diftongarea (prezența grupului *–ea* în cazul substantivelor *leage, creade, meale),* rostirea dură a lui *r* (cazul substantivului *ceri),* forme cu *ș dur* : *tremeș),* absența africatei *dz și* prezența fricativei *z (zioa)* și altele.

În ceea ce privește morfologia, aceasta fiind o palie din limbă mai închisă, mai greu de torsionat și, în opinia noastră, supusă mai greu arbitrarietății și tincturării de către vorbitorul de grai, am constatat că în distribuția modurilor și timpurilor verbale situația se prezintă oarecum diferit față de momentul actual din limbă, căci astăzi nu se mai folosesc forme verbale de mai mult ca perfect *au fost stătut,* forme de viitor cu structura *veri,* adverbele *amu* și *acmu* nu sunt acceptate de norma literară actuală, așa cum nu este acceptată conjuncția *e (*sensul de „și”), care a intrat în concurență cu conjuncția *și.*

În cazul lexicului, am constatat că termenii excerptați au un sens învechit (*rost* = „gură”, a prisădi = „a răsădi”).

În analiza noastră am făcut și un studiu asupra grafiei, indicând valorile fiecărei slove, punctuația care era folosită (apare virgula și punctul), apar suprascrieri (*lo*^{r} etc.).

Se poate constata că în secolul al XVI-lea există o anumită fuziune de elemente care nu sunt toate specifice sudului, căci ceea ce avea să devină mai târziu normă literară (variantă acurată, supradialectală) nu este întru totul varianta din sud – estul Ardealului și nordul Munteniei, constatăm că în limba tipăriturilor coresiene există această imbricare (termen pe care nu îl folosim cu sens gramatical) de elemente (nu foarte multe) pe care unii cercetători le-au numit *bastarde*.

Nu am identificat în studiul nostru prea multe diferențe tranșante față de norma actuală, cu excepția celor pe care le-am enumerat.

Ne simțim datori să menționăm că expansiunea dialectului sudic a fost favorizată de anumite circumstanțe istorice, inovațiile apărute în Muntenia au sfîrșit prin a se difuza și în celelalte zone ale Dacoromaniei, acestea fiind efectele tendinței de expansiune a subdialectului de sud (de pildă, Oltenia, nu trebuie a fi socotită un teritoriu sudic asupra căruia s-au revărsat graiurile din nord, ci invers, un teritoriu nordic cucerit de graiurile sudice, așa cum este considerat și Banatul în secolul al XV-lea, Gheție – Al.Mareș, *Op. cit*, p. 345), presiunea exercitată de graiurile nordice asupra celor sudice este anterioară secolului al XV-lea, așa cum tendința de fărâmițare a marii arii nordice este anterioară secolului al XV-lea. Dispariția unor fenomene, cum ar fi rotacismul lui *[-n-]* au contriuit la unificarea teritoriului lingvstic și au anulat unele dintre opozițiile existente între sud și nord. Trebuie să menționăm că toate ariile dialectale manifestă oscilații în raport cu zonele învecinate (aria sudică se înfățișează ca fiind unitară, subdialectul nordic ne apare înfățișat în mai multe graiuri, bănățean-hunedorean, ardelean de nord, moldovean), însă privite în ansamblu, graiurile din secolul al XVI-lea prezintă o serie de asemănări față de actuala configurație dialectală a Dacoromaniei. Cu toate acestea, nu putem pune semn de egalitate între limba secolului XVI și limba de astăzi.

Prin tipăriturile coresiene (difuzarea lor) s-a împlinit (aceasta este opinia noastră) rolul esențial pe care îl îndeplinește limba, acela de a înlesni conctele între grupuri omenești din aceeași comunitate, se începe procesul îndelungat și complex al constituirii normei supradialectale unice (iar limba română va mai trece prin alte două muntenizări)

BIBLIOGRAPHY

Densusianu, Ovidiu, *Istoria limbii române*, Vol. II, București

Gafton, Alexandru, *Introducere în paleografia româno – chirilică*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza" – Iași, 2001.

Frâncu, Constantin, *Gramatica limbii române vechi* (1521 – 1780), Casa Editorială *Demiurg*, Iași, 2009.

Gheție, Ion, *Baza dialectală a românei literare*, Editura R.S.R., București, 1975.

Gheție, Ion, Mareș, Alexandru, *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-le*a, Burești, 1984.

Gheție, Ion, Mareș, Alexandru, *Diaconul Coresi și izbânda scrisului în limba română*, Editura Minerva, Burești, 1994.

Panaitescu, P. Petre, *Începuturile şi biruința scrisului în limba română*, Editura Republicii Populare Române, 1965.

Rosetti, Al., Cazacu, B., Onu, L., *Istoria limbii române literare*, Editura Minerva, București, 1971.

Vieru, Roxana, *Studiu lingvistic asupra Paliei de la Orăştie*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza" – Iași, Iași, 2014.

Vîrtosu, Emil, *Paleografia româno – chirilică*, Editura Științifică, București, 1968.

Dicționare:
DER, *Dicționarul etimologic al limbii române*, Ciorănescu, Alexandru, Saeculum, 2007.
DEX, 2016.
NDU – *Noul dicționar universal al limbii române*, Ediția a cincea, revăzută.